

MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICE

MIGRATION IN THE CZECH REPUBLIC

Daniela Krbcová¹

Abstrakt

Vyspělé země čelí problému stárnutí populace často spojeným také s úbytkem populace. To je způsobeno snižováním počtu narozených dětí, ale také zvyšováním osob v nejstarších věkových skupinách. Narůstající podíl osob v nejstarších věkových skupinách obyvatel pak klade nároky na sociální a zdravotní systémy a vyvolává potřebu reformy důchodových systémů. Mezinárodní migrace se pro mnoho zemí stává klíčovým faktorem ke zmírnění dopadů stárnutí populace a úbytku populace přirozenou měnou. Migranti často bývají ekonomicky aktivní jedinci. Migrační politiky jsou tedy klíčové pro zachování demografické, sociální a ekonomické stability. Článek si klade za cíl zhodnotit demografický vývoj České republiky v evropském kontextu a popsat možné výhody, které může zahraniční migrace přinést s ohledem na problematiku stárnutí a úbytek obyvatelstva.

Klíčová slova

mezinárodní migrace, stárnutí, přirozený přírůstek, mediánový věk

Abstract

Developed countries face the problem of ageing populations, often associated with population decline. This is caused by a decrease in the number of live births, but also by an increase in the number of people in the oldest age groups. The increasing proportion of people in the oldest age groups is placing demands on social and health systems and necessitating reform of pension systems. International migration is becoming a key factor for many countries to mitigate the effects of population ageing and natural population decline. Migrants are often economically active individuals. Migration policies are therefore key to maintaining demographic, social and economic stability. This article aims to evaluate the demographic development of the Czech Republic in the European context and to describe the possible benefits that foreign migration can bring with regard to the issues of population ageing and decline.

¹ Katedra demografie, Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická v Praze

Keywords

international migration, ageing, natural increase, median age

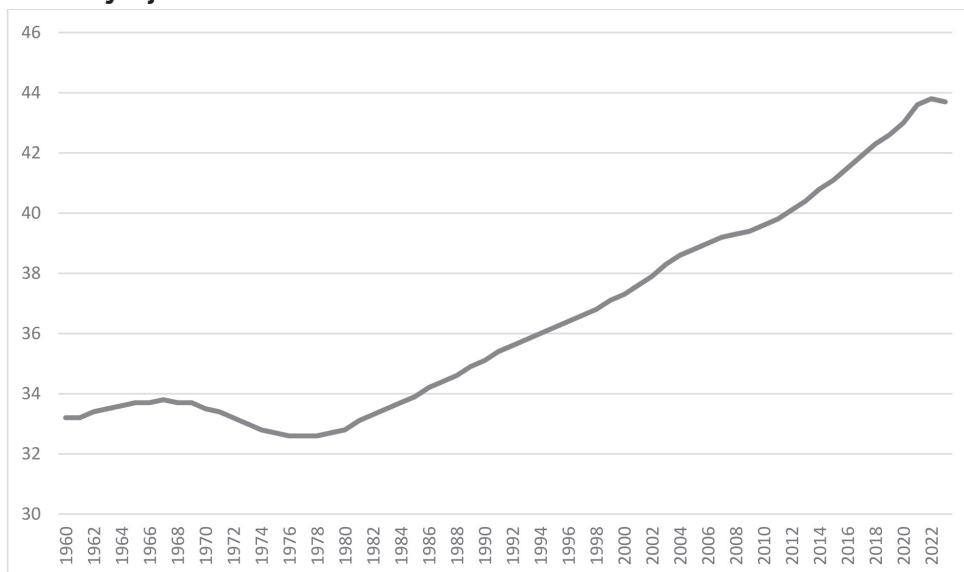
ÚVOD

Většina vyspělých států se v posledních letech potýká s problematikou stárnutí populace (Burcin, Drbohlav a Kučera, 2008), což je patrné u zvyšování průměrného a mediánového věku jednotlivých států. Skutečnost, že se lidé dožívají vyšších věků, než tomu bylo v minulosti, je výsledkem úspěšných zdravotních politik, díky kterým žijí lidé zdravěji a déle. Stárnutí populace je však často také důsledkem nízké porodnosti. Je to způsobeno zvyšujícími se náklady na to, že pečující rodič nepracuje, ale také zvyšujícími náklady spojenými s výchovou dítěte (Muus, 2003). Jedním z možných řešení, jak zmírnit následky stárnutí populace je doplnění ekonomicky aktivních obyvatel z řad migrace, což vyžaduje dobře promyšlenou migrační politiku. Mezinárodní migrace se tak stává pro mnoho zemí klíčovým faktorem, který může dopomoci snížit problémy spojené se stárnutím populace a úbytkem populace přirozenou měnou.

Odhaduje se, že mezinárodně migruje 3,5 % světové populace (Wihtol de Wenden, 2020). Někteří autoři také vysledovali, že lidé migrují do zemí s vyšší mírou přijímání pracovníků a nižší mírou propouštění a také skutečnost, že migrace roste se vzdělaností a klesá s věkem (nejčastěji mezi 22 a 33 lety, s vyšším počtem vlastních nemovitostí migrace klesá, někomu se nevyplatí migrovat za vyšší mzdou z důvodu vyšších životních nákladů v cílové zemi, čímž by jejich celkový užitek nebyl příliš vysoký (Kaczor, 2013). Dále se také uvádí, že migrace je často rozhodnutí celé rodiny, nejen jedince, což vyplývá z pozorování věkového složení migrace (Bijak, 2011). V následujících částech je popsána demografická situace České republiky v evropském kontextu a popsány problémy spojené se stárnutím obyvatelstva včetně zamyšlení nad migračním řešením této problematiky.

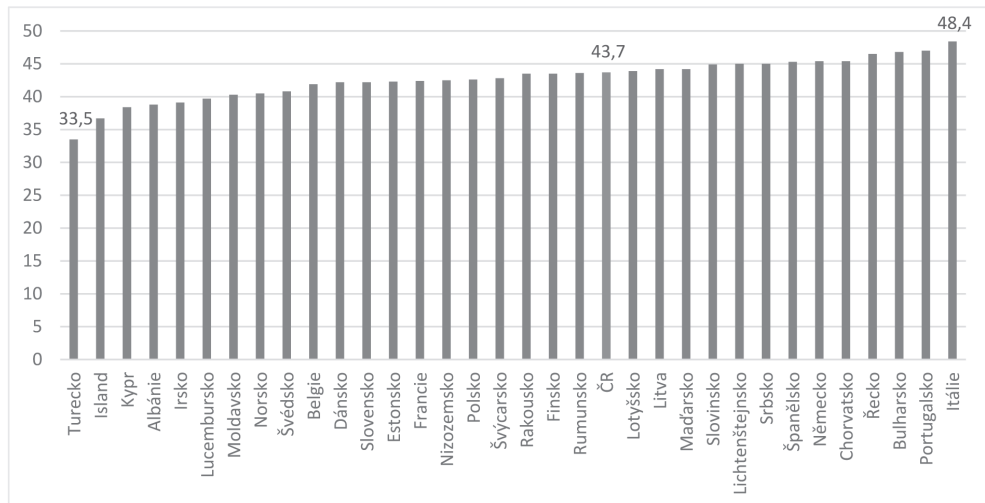
Mediánový věk v ČR a evropských zemích

V úvodní části již bylo zmíněno, že mediánový věk je jedním z možných ukazatelů stárnutí populace. Je to věk, kdy je přesně polovina populace starších a polovina populace je mladších než uvedený věk. V ČR tento ukazatel narostl od roku 1960 z hodnoty 33,2 let na hodnotu 43,7 let v roce 2022, což je možné vidět na grafu 1. Očekává se, že tato hodnota bude i nadále narůstat vlivem narůstajícího podílu osob v nejstarších věkových skupinách.

Graf 1 Vývoj mediánového věku ČR v letech 1960–2022

Zdroj: Eurostat (demo_pjanind), vlastní zpracování

Při sledování mediánového věku v rámci zemí Evropy a Turecka v grafu 2 je možné vidět, že Česká republika je v druhé polovině zemí s vyššími hodnotami mediánového věku (téměř 44 let). Mediánový věk v Německu v roce 2023 činil 45,4 let, v Rakousku pak 43,5 let. Slovensko (42,2 let) je na tom o něco lépe než Česká republika. Země, jejichž mediánový věk nepřekročil v roce 2023 40 let jsou: Turecko, Island, Kypr, Albánie, Irsko a Lucembursko. Nejhuře je na tom Itálie, jejíž mediánový věk v roce 2023 činil 48,4 let, Portugalsko 47 let.

Graf 2 Mediánový věk evropských zemí v roce 2023

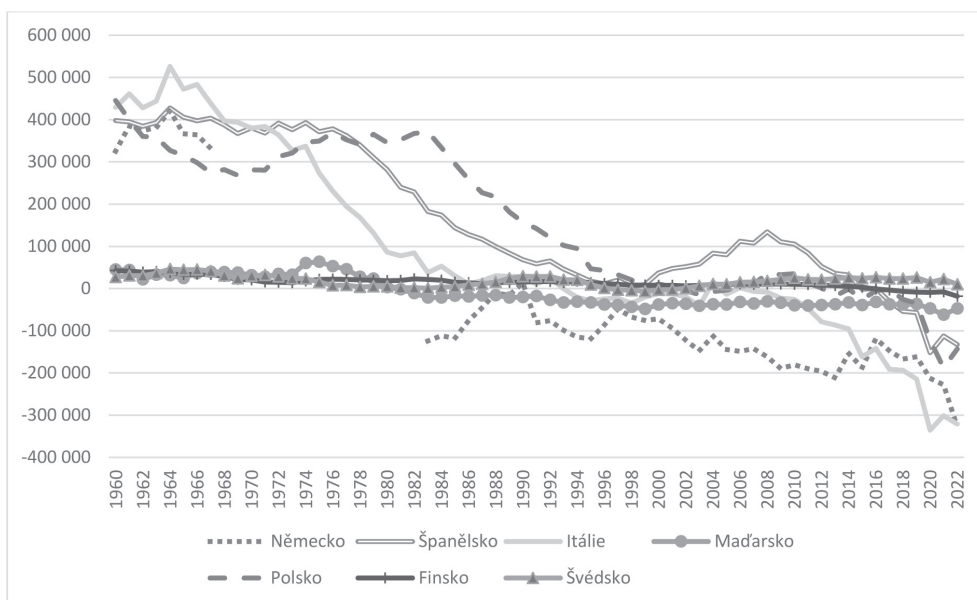
Zdroj: Eurostat (demo_pjanind), vlastní zpracování

Přirozený přírůstek v ČR a ve vybraných evropských zemích

Většina evropských států se potýká nejen s problematikou stárnutí populace, ale i s problémem přirozeného úbytku populace (počet zemřelých převyšuje počet narozených za určité časové období). Obyvatelstvo postupně ubývá a stárne, což významně ovlivňuje budoucí demografickou strukturu a budoucí vývoj společnosti v oblasti trhu práce a sociálních a zdravotních služeb.

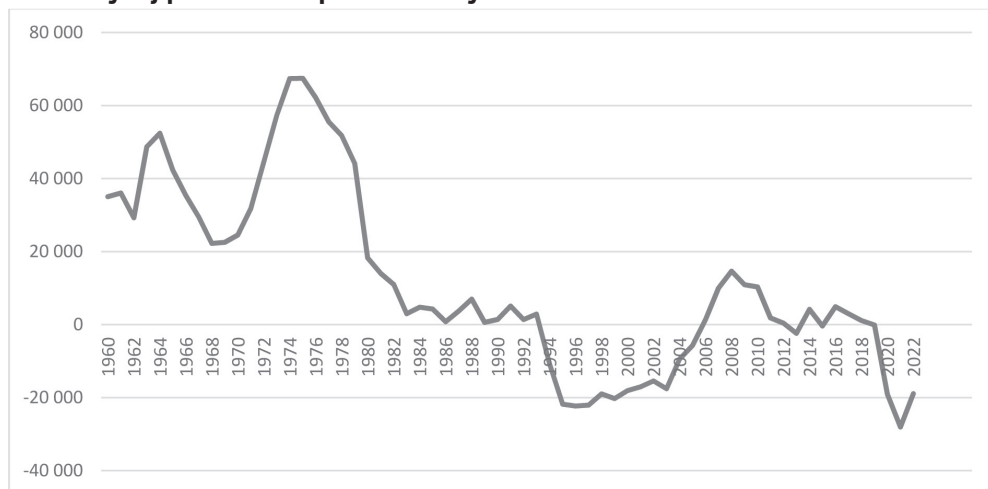
V grafu 3 je možné vidět vývoj přirozeného přírůstku sedmi vybraných evropských zemí (Německa, Španělska, Itálie, Maďarska, Polska, Finska a Švédska) v letech 1960–2022. Německo, Itálie, Maďarsko, Polsko, Španělsko i Finsko se v posledních letech potýká s výraznějším úbytkem populace přirozenou měnou. Výjimkou je Švédsko, které sice zaznamenává v posledních letech přírůstek přirozenou měnou, ale velmi malý. Stárnutí obyvatelstva, které je typické pro většinu evropských zemí, nemusí být nutně spojené s úbytkem obyvatelstva přirozenou měnou, ale je to běžné, což je možné potvrdit i z grafu 3 u vybraných evropských zemí.

Graf 3 Vývoj přirozeného přírůstku ve vybraných evropských zemích v letech 1960–2022

Zdroj: Eurostat (demo_gind), vlastní zpracování

Na grafu 4 je zobrazen vývoj přirozeného přírůstku v České republice v letech 1960–2022. Od roku 1994 je možné zaznamenat přirozený úbytek s výjimkou některých let, kdy byl přirozený přírůstek velmi malý oproti historickým hodnotám v 60. a 70. letech 20. století. Od roku 2020 je možné zaznamenat vyšší úbytek vlivem pandemie Covid-19, kdy došlo k nárůstu počtu úmrtí (to je možné vidět i v grafu 3 pro vybrané evropské země). Vzhledem k nárůstu podílu osob v nejstarších věkových skupinách se neočekává, že by situace ohledně přirozeného přírůstku byla v budoucnu v České republice výrazně lepší.

Graf 4 Vývoj přirozeného přírůstku/úbytku v letech 1960–2023

Zdroj: Eurostat (demo_gind), vlastní zpracování

Zahraniční migrace

Většina vyspělých států, které se potýkají s problémy stárnutí populace, čelí do budoucna problémům nejen s úbytkem obyvatelstva, ale také problémům s financováním důchodového systému, jelikož nemusí mít dostatek ekonomicky aktivních obyvatel, kteří by odváděli dostatek peněžních prostředků ze svých výdělků. Ve sféře sociálních služeb to může způsobit zvýšenou potřebu zdravotní péče, dlouhodobé péče a geriatrických služeb, což klade vyšší nároky na zdravotnický systém a sociální služby. Navíc stárnutí populace může ovlivnit pracovní trh, kde může dojít k nedostatku mladé a kvalifikované pracovní síly nebo nedostatku pracovní síly v určitých odvětvích.

Jedním z možných řešení, může být nárůst počtu ekonomicky aktivních obyvatel doplněných z řad migrantů. Vzhledem k tomu, že většina imigrantů bývají ekonomicky aktivní jedinci, jejichž cílem je najít v dané zemi práci, může toto řešení působit na první pohled dostatečně. Imigranti, kteří se do země stěhují s cílem najít si práci, bývají ekonomicky aktivní, mladšího věku s ne příliš velkými závazky. Průměrný věk migrantů bývá nižší než průměrný věk obyvatel v zemi, do které přichází (Josifidis et al., 2013). Tím snižují průměrný věk obyvatel celé země a omlazují tak populaci. U ekonomických migrantů se však můžeme setkat s jevem, který není pro ekonomiku hostitelské země žádoucí. Setkáváme se u nich buď s prací na černo, čímž minimalizují odvody do daňového systému, nebo s problémem remitencí (většinu z toho, co si v hostitelské zemi vydělají nebo jinak získají, posílají do své domácí země rodinám).

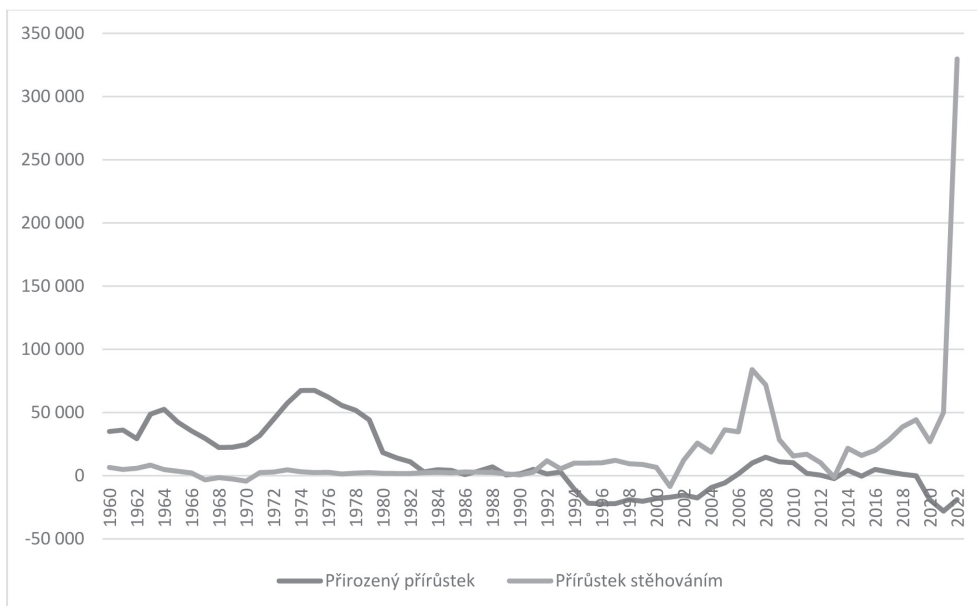
Často se také stává, pokud jsou přistěhovalci chudší než obyvatelstvo, že mohou chtít profitovat ze štedrého sociálního systému (Huber a Oberdabernig, 2014). Takový sociální systém by pak v zemi měl být vhodně nastaven, aby nemohl být zneužíván. A další jevem u migrantů bývá, že si často uvědomují nové role a mění svoje individuální preference

(například Mexičani v USA) a čím jsou v zemi déle, tím více se jejich návyky přibližují návykům v hostitelské zemi (úprava chování plodnosti apod.) (Battaglia, 2015).

Důsledkem toho, že migranti přejímají návyky a chování hostitelské země se ukazuje, že imigranti často mívají lepší zdraví než samotné obyvatelstvo i přesto, že často pochází ze zemí s nízkou nadějí dožití, což vypovídá o selekci migrace zdravějších jedinců. Čím větší vzdálenost migrace, tím by měla být selektovaná migrace vyšší. Skutečnost, že jsou zdravější, než samotné obyvatelstvo může naznačovat například to, že v dané zemi přejímají zdravější způsob života jako je strava, zvyky, chování. Druhým vysvětlením může být skutečnost, že příjmový šok nebo jiné intenzivní změny v životě jedince znamenají značné posílení organismu a třetím důvodem je již zmíněný důsledek selekce, kdy pouze zdraví a velmi přizpůsobiví jedinci mohou být připraveni na tak dlouhou cestu do neznámého prostředí a na neznámý trh práce (Farré, 2016).

Na grafu 5 je možné vidět společný vývoj přirozeného a migračního přírůstku v České republice v letech 1960–2022. V tomto případě migrační přírůstek v posledních letech kompenzuje deficit způsobený přirozeným úbytkem obyvatel a přispívá tak k udržení nebo dokonce zvýšení počtu obyvatel. Bez migračního přírůstku by mnohé země (včetně České republiky) čelily větším výzvam spojeným s poklesem populace, včetně ekonomických a sociálních problémů.

Graf 5 Vývoj přirozeného a migračního přírůstku v ČR 1960–2022

Zdroj: ČSÚ, Tab.3 Počet a přírůstky obyvatel České republiky v letech 1785–2022²

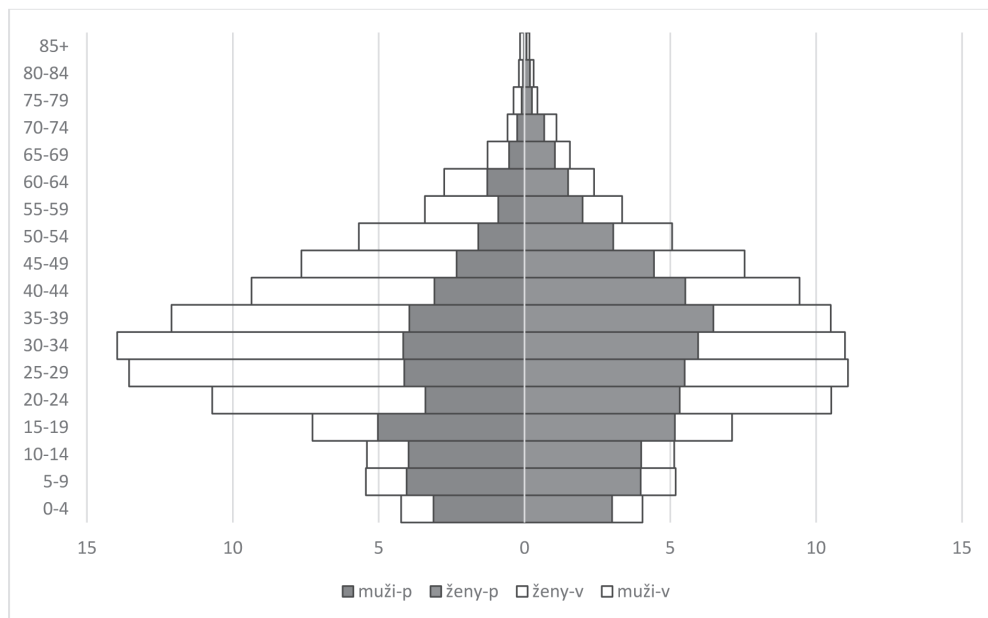
² Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu (Obyvatelstvo – roční časové řady)

Demografická struktura zahraniční migrace ČR

K tomu, aby bylo možné zmírnit důsledky stárnutí a úbytku populace, je nutné, aby zahraniční migrace přicházela do země v odpovídající věkové struktuře (v produktivním věku).

V grafu 6 je možné vidět demografickou strukturu přistěhovalých a vystěhovalých mužů a žen v roce 2022. Tento rok byl trochu odlišný v tom, že do statistik přistěhovalých byly v České republice započítány i osoby s dočasně udělenou ochranou (vliv války na Ukrajině), tedy je možné zaznamenat více přistěhovalých žen s dětmi oproti přistěhovalým mužům. I přesto je možné si povšimnout, že migranti tvoří nejčastěji lidé ve věkových skupinách 25–39 let, zpravidla se tedy jedná o ekonomické migrace (pracovní, studijní apod.). Většinou také převládají přistěhovalí muži nad přistěhovalými ženami, v tomto roce tomu bylo naopak.

Graf 6 Zahraniční stěhování podle věku a pohlaví v roce 2022 relativní vyjádření v %

Zdroj: ČSÚ, *Demografická ročenka 2022*, vlastní zpracování, tabulka H.12 (2022) – Zahraniční stěhování podle věku a pohlaví

ZÁVĚR

Mnoho evropských zemí čelí problematice stárnutí a úbytku populace. Stejně je tomu tak i v případě České republiky. K tomu, aby bylo možné zmírnit důsledky stárnutí a úbytku populace je zapotřebí řada opatření rodinné politiky, bytové politiky, politiky zaměstnanosti a pracovního trhu apod., ale také především vhodné nastavení migrační

politiky. Tato politika vhodně zabráňovat nevýhodám spojeným s imigrací (zneužívání sociálního systému, remittance, práce na černo apod.). Ukazuje se, že v řadě evropských zemí tvoří migrační přírůstek podstatnou část celkového přírůstku, často také zabráňuje úbytku populace. Vzhledem k tomu, že migrací tvoří jedinci v produktivním věku, mohou v budoucnu přispívat ke zmírnění dopadů stárnutí populace. Takovým problémem může být nedostatečné financování penzijních systémů, nedostatek pracovní síly, potřeba zdravotních a pečovatelských služeb a z toho vyplývajícího přerozdělování veřejných financí směrem k potřebám starších obyvatel na úkor mladších věkových skupin, což může vyvolávat mezigenerační napětí ve společnosti.

Česká republika je země, kde dlouhodobě tvoří celkový přírůstek právě migrace, tedy bez migrace by země čelila úbytku populace. Česká republika je země s vysokým mediánovým věkem, který činil v roce 2023 téměř 44 let a odhaduje se, že se tento věk bude i nadále zvyšovat (snižováním počtu narozených, ale i zvyšováním podílu osob v nejstarších věkových skupinách vlivem zlepšování zdravotní péče i lepším životním stylem obyvatel). Z věkové struktury zahraniční migrace České republiky je zřejmé, že migraci tvoří ekonomicky aktivní jedinci, kteří mohou přispívat k oživení pracovního trhu, zachování stability financování, ale mohou pomoci i k demografické obnově.

SUMMARY

Many European countries are facing ageing and declining populations. This is also the case in the Czech Republic. In order to mitigate the consequences of ageing and population decline, a number of measures are needed in the areas of family policy, housing policy, employment and labour market policy, etc., but also, an appropriate migration policy. This policy should prevent the disadvantages associated with immigration (abuse of the welfare system, remittances, undeclared work, etc.). In many European countries, migration makes up a substantial part of the overall growth rate and often prevents population decline. Migration is usually made up of individuals of working age, it may contribute to mitigating the effects of population ageing in the future. Such problems can include underfunding of pension systems, labour shortages, the need for health and care services and the resulting redistribution of public funds towards the needs of the older population at the expense of younger age groups, which can create intergenerational tensions in society. The Czech Republic is a country where migration has been the main contributor to overall growth for a long time, i.e. without migration the country would face population decline. The Czech Republic is a country with a high median age of almost 44 years in 2023, and it is estimated that this age will continue to increase (by reducing the number of births, but also by increasing the proportion of people in the oldest age groups due to improved health care and a better lifestyle). It is clear from the age structure of foreign migration in the Czech Republic that migration is made up of economically active individuals who can contribute to the recovery of the labour market, maintain financial stability, but can also contribute to demographic renewal.

Literatura

BATTAGLIA, M. Migration, health knowledge and teenage fertility: evidence from Mexico. *SERIEs* [online]. 2015, vol. 6, no. 2, p. 179–206. [cit. 26. 1. 2016]. ISSN 1869-4195. DOI: 10.1007/s13209-015-0124-3.

BIJAK, J. *Forecasting international migration in Europe: a Bayesian view*. Dordrecht: Springer, 2011. ISBN 978-90-481-8897-0.

BURCIN, B., DRBOHLAV, D. a KUČERA, T. Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky. *Sociologický časopis*. 2008, roč. 44, č. 4, s. 653–682. ISSN 0038-0288.

FARRÉ, L. New evidence on the healthy immigrant effect. *Journal of Population Economics* [online]. 2016, vol. 29, no. 2, p. 365–394. [cit. 23. 3. 2016]. ISSN 1432-1475. DOI: 10.1007/s00148-015-0578-4.

HUBER, P. and OBERDABERNIG, D. A. *Decomposing welfare wedges: an analysis of welfare dependence of immigrants and natives in Europe*. Wien: WIFO, 2014.

JOSIFIDIS, K. et al. Eastern migrations vs western welfare states – (un)biased fears. *Panoeconomicus*. 2013, vol. 60, no. 3, p. 323–345. ISSN 1452-595X.

KACZOR, P. *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. Praha: Oeconomica, 2013. ISBN 978-80-245-1930-2.

MUUS, P. *The economic and social aspects of migration*. 2003.

WIHTOL DE WENDEN, C. *Atlas migrace: hledání nové světové rovnováhy*. Brno: Lingea, 2020. ISBN 978-80-7508-627-3.

Kontakt

Ing. Daniela Krbcová
Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická v Praze
Katedra demografie
nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika
ppooppp@email.cz